

Самур

№ 6 (322) 2018-йисан 25-июль

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

Муслим Магомаеван парк

Украинадин кылин шегьер тир Киевда вири дуньядиз сейли манидар ва композитор, СССР-дин халкъдин артист Муслим Магомаеван тиварунихъ галай парк ачухардай мярекаг кыле фена.

Мярекагда Азербайжандин ва Украинадин медениятдин министрар тир Эбульфес Къараева ва Евгений Нищука, Азербайжандин диаспорадихъ галаз крар тухузвай Гьукуматдин Комитетдин кыл Фуад

Мурадова, Бакудин Музыкадин Академиядин ректор, СССР-дин халкъдин артист Фаргъад Беделбейлиди, прессадин векилри ва масабур иштиракна.

Парк Украинада авай Азербайжандин посольстводин регьбервилек кваз «ALKE» компаниди арадал гъанвайди я. И кар Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван Муслим Магомаеван 75 йисан юбилей тухунихъ галаз алакьалу тир серенжемдив къадайвал кылиз акъуднава.

Рехъ гуьнгуьна хутада

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева Баку-Россиядин сергъят шегь-редин 6-18 километрдин рехъ тукьлуьр хувун патал серенжемдиз къул члугунва. И кардихъ кылиз акъудун патал автомобилдин рекьерин Гьукуматдин Агенстводиз 7,1 миллион манат пулунин такьатар вугуда. Рехъ дуньядин стандартрив къадайвал гуьнгуьна хтун патал герек тир техника ва вини дережадин пешекарар чара авунва. Крар къуруь вахтунда кылиз акъудна кланзава.

Алай вахтунда 6-18 километрдин рехъ тукьлуьр хувун патал герек тир вири къуватар ва техника кардик кутунва. Рехъ гилан замандин кивенквечи технологиядив къадайвал гуьнгуьна хузава.

СУЛЕЙМАНАН ЧЕХИ ТИВАР

Виликай къезмай 2019-йисуз миллион-ралди инсанрин риклера гел тур, 1934-йисуз Максим Горькийди вичиз XX виш йисан Гомер хътин тивар гайи лезгийрин чехи шаир Стлал Сулейманан 150 йисан юбилей къейд ийида. Гъеле чан аламаз адан тивар вири СССР-дин эдебиятдин пайдахдиз

Максим ГОРЬКИЙ: Стлал Сулеймана заз, анжах са заз ваъ, амайбурузни лап гъейран ийидай гъайбатлу эсер авуна. И клел-кхъин тийижир, амма акъулла къуьзуь касди, президиумда ацукьна, вичин шиирар тукьлуьриз гьикл пузарар юзуриз кушкучушвайтла, заз ақунай. Ахпа ада, XX виш йисан Гомера, и шиирар инсан гъейран жедай теъгерда фасагьатлудиз клелнай. Сулейман хътин поэзиядин жавагьирар яратмишиз алакьунар авай инсанар куйне хуьх.

ПЕХЪРЕНИ ВИЧ КАТРАЙ КЪАДА

Бязи гъайван вич вичелай
Фида, я сабур тийижиз;
Алатна залпан тишелай,
Итимвал, абур тийижиз.

Чил вегьида къуру гъуьлуьз,
Са затI текъвез вичин гъилиз.
Марфадин яд агай хулиз
Гуьргенни, Санбур тийижиз.

Гъар ахмакъдихъ жеда са хух, –
- ГьикI рахада - адав рахух!
Даим вичиз нагъварни мух
Кутадай ахур тийижиз.

Вичин крар хъайла дуьзмиш,
Гъейрибур тежез бегенмиш,
Пин жунгав хъиз хъана къизмиш,
Вичиз тфенг, тур тийижиз.

Гафунал клан, я клукI текъвер,
Сивяй чиклиз гъар патахъ гъер,
Риклиз кланда виртни дуьдгъвер,
Вичин хуьрек шур тийижиз.

Я гъахъ, гьисаб, мизан терез
Течиз, гъейрибурал хуьрез.
Иеси кьей къуртIи вечерез
Вич ацукьдай къур тийижиз.

Гъар са пехъ вич хъана лачин,
Тежер гуьрчез хъана клвачин.
Пузарар къазунда вичин,
Сивиз къадар тIур тийижиз.

КлантIа зарар, клантIа хийир –
Чидач вичин ийир-тийир.
Гъарда санлай ийиз гьиргьир,
Ахтани айгъур тийижиз.

элкъвенай. Шаирдин эсерар цIудралди къецепатан чIалариз элкьурнай, ам вири дуньядиз сейли хъанай.

Шаирди вичин дунья дегьшарайдалай къулуьх адан тивар риклера амукьдайвал авун патал гъикъван крар кылиз акъуднай. Магъачкъалада Стлал Сулейманан

Михаил ШОЛОХОВ: Лезги шииратдихъ гелкъезвайбуру Стлал Сулейманан поэзиядин дувулар тайинарун, адан шииратдин чIал чирун патал чехи тир клвалах тухвана кланзава...

...Стлал Сулейман халкъди вичи арадиз гъанвай, Совет гьукуматдин береда чехи гъурмет къазанмишнавай халисан халкъдин чехи шаиррикай тир. Хайи халкъдин мурадар, адан шадвилерни хажалатар шаирди гзаф эсерлу, цийи клалубдин мани-шиирриз элкьурнай.

Дунья хъана алаш-булаш,
Сулейманан гьалар яваш,
Юхсулвили ийиз саваш,
Я гъурмет, хатур тийижиз.

ДУЪНЬА АЛАШ-БУЛАШ ХЪАНА

Иеси кьин тавур дунья,
Вун алаш-булаш хъана хьи.
Зерре къванни чина гъая
Амачиз, угъраш хъана хьи.

Гъар са пехърез вичин кака,
Чизамач ам хадай чка,
ХупI бул хъана и винтовка,
Ружадикай лаш хъана хьи.

Ширван ягъайтIа са башкIул,
Агакьайд туш цицIрекай клул,
Я иеси кьей керекул,
Вазни патрундаш хъана хьи!

“Кецягъмир зак, зун ахъая”,
Лугъуз, къуна гъиле пая,
Ажеб зурба къемеда я,
Им еке тамаш хъана хьи!

Агъзур клвалин къадар авай,
Миллиртдал затIар авай,
Тух я лугъуз тIвар-ван авай
Тимдик пара каш хъана хьи.

Иеси кьин тавур Къафкъаз!
Пуд йис я вун хъана бугъаз,
Сан кыле са гурцIулар хаз, –
Муьжуд мам квай кач хъана хьи!

Фагъумзамаз крар бязи,
Саклани рикI тежез рази,
Вич вядесуз хъана къуьзуь
Сулейманаз яш хъана хьи.

тиварунихъ галай багъда адан бюст эцигна. 1957-йисуз Бакудин киностудияди Стлал Сулейманан уьмуьрдин рекъиз ва яратмишунриз талукъарнавай, «Мани икI арадал къезва» тивар ганвай художественный фильм члугуна. 1969-йисуз адан тиварцIе СССР-дин почтадин марка чапдай акъудна. «Коммунизм» проектдик кваз шаирдин шииррикайни адан чIалариз тукьлуьрнавай манийрикай ибарат тир альбом гъазурна. Дагъустанда Стлал Сулейманан тивар алай са район ава.

Эдебиятдин рекъий чIехи агалкъунар къазанмишай дагъустанвийриз республикадин Стлал Сулейманан тиварунихъ галай гьукуматдин премия гузва. Адан тиварцIе Гьукуматдин Лезги Драмтеатр, шумудни са кучеяр ава. Идалай гъейри Ростов-Дон, Киев, Омск, Донецк, Тула, Элиста, Шостке, Волгоград, Новороссийск, Алма-Ата хътин шегьерра кучейриз шаирдин тивар ганва. Астраханда адан тивар алай гими ава. Са гафуналди, шаир риклера амукьдайвал авун патал гзаф крар кыле тухвана ва мадни тухузава.

Расул ГЪАМЗАТОВ: Сулейманалди чи дагълар къакъан, гъул дерин хъанва. Ада масабур хъиз илимдин университетар кутьягънач, уьмуьрдин университетар клелна. Ам лап хъсан кар чидай лежбер, къул ва чилин маса няметар гьасилдай устIар тир. Шаирвилин алакьунрин чIехи устадни хъана. За Сулейманан хайи чилиз икрамзава. Чаз Сулейман хътин инсан гайи кьез баркалла.

ЛАВГЪА ШАИРДИЗ

Нел ийизва вуна а хъвер,
УькIуьдни верцIид тийижиз?
Авар кавха ийиз къуьлер,
Жув кьве клвач къецIид тийижиз.

Вуч герек я акI хъун лавгъа,
Течирла ваз юртни юргъа.
Жув гьисабиз дуньяд кавха,
Эркекни дишид тийижиз.

Ийизва на зурба дамах,
КъатIуз тежез жикIи, къавах.
Юкь алудмир хкажиз чарх,
Екедни бицIид тийижиз.

РикIе аваз еке къастар,
Жез кланз гъар са хирен устIар,
Гузва жуваз мугъмандин тIвар,
Ферени кьигъитI тийижиз.

Хабар тушиз, ягъиз къакъра,
Клан я лув гуз цавай пара.
Акьурмир жув Шагъ дагълара,
Агъадни винид тийижиз.

Гъафил я вун, яргъал мирес,
Чара тежез хали, клереч.
Гъиле къуна патахъ клекIецI,
Кьурудни ицIид тийижиз.

Сулейман, члугвамир азаб
Гуз тежердахъ ваз са жаваб,
КIачI-кIачI ханIа, гьерен кабаб,
Хуьрекдин шит-кIуьд тийижиз.

Цийивилер

www.samurpress.net

Эльза Ибрагимовадин
руьгъдиз икрам авуна

2016-йисуз Дербент шегъердин 2-нумрадин музыкадин мектебдиз Азербайжандинни Дагъустандин халкъдин артист, сейли композитор Эльза Ибрагимовадин тIвар ганай. И мукъвара лагъайтIа, и мектебдин цIал композитордин тIвар мадни машгъур авун патал алкIурнавай мемориал доска ачухарна.

И кардиз талукъарнавай мярекат гзаф гурлудаказ кыле фена. Инал шегъердин администрациядин кылин пешекар Гуьлпери Мирзебалаевади Э.Ибрагимовадин уьмуьрдин рекъикай, адан яратмишунрикай рахана. Дербентдин СтIал Сулейманан тIварунихъ галай Лезгийрин Драмтеатрдин директор Динара Эминовади, инин Азербайжан театрдин режиссор Якут Хандадашовади, Дербентдин 2-нумрадин музыкадин мектебдин директор Зуьмуьрд Теймуровади, композитор Насир Шагъмурадова чIехи композитордин агалкъунар рикIел хкана.

Мемориал доска ачухарун Мегъди Алиеваз ва Динара Эминовадиз несиб хъана. Дербентдин халкъдин инструментрин оркестри Эльза Ибрагимовадин вири дуньядиз сейли эсерар тамамарна. Доска алай цIан вилик инсанри цуьквер туна.

Къубада дегъ суар

Азербайжандин археологри Къуба райондин чилерал дегъ девирдин суар винел акъуднава. Хиналугъ хуьрун кыible-рагъкъечIдай пата, гъульуьвай 2300 метр къван къакъанда 12 сур ашкара авуна. Пешекарри лугъзвайвал, абур тахминан чи эрадал къведалди V-III виш йисариз талукъбур я.

Археологриз суарай инсанрин кIарабрилай гъейри гъакни буьруьнждин ва ракъун яракъар: жидаяр, скифрин тайифайриз хас тир хылерин кылер, безекдин загIар: цамар, хурагъганар, ракъун таж, чIарар патал санжахар, хтарар жагъанва. Алимри лугъзвайвал, буьруьнж девирдин эхирра ва ракъун девирдин эвелра Азербайжандин кефер патан чилерал ва Кыibleпатан Дагъустанда инсанрин чIехи яшайишдин чкаяр хъанва.

МУРАДРИХЪ ЯЛЗАВА

Девирдивайни вахтунивай вич дегишариз хъанвачир, жегъилвиллиз хас къетIенвални рикIин ми хъивал хвенвай инсанар авачиз туш. ДатIана ктабар кIелзавай, абурун къагъриманрин къенепатан алемдихъ гелкъезвай ихътин ксарал дубуш хъайила руьгъ акатда вахъ. Пулдихъ, малдихъ ваъ, мурадрихъ ялзавай ихътин инсанар я дунья марагълу ийизвайди, лагъана фикирда вуна.

За вичикай ихтилатзавай касни гбабурукай сад я. «Самур» газетдин виридалайни хъсан кIелдайди, яргъал йисара датIана адак къуьн кутазвай КIцIар райондин Самур поселокдин азарханадин кылин духтур Нариман Османов.

Кылияй-кылилиз къенивиллин чешне тир и инсандиз таб ва къалпвал гзаф такIанда. Вич гъахъ кIани, кIвалахал рикI алай инсан тир адан уьмуьр гзафбуруз чешне я.

21 йис инлай вилик КIцIар райондин Тигъиржал хуьре хъайила заз хуьруьнвийри институт цийиз акъалтIарна инин азарханадиз ракъурнавай жегъил духтур гыкъван рикI алаз кIвалахзаватIа жуван вилералди акунай. Йиф-югъ талана инсанрин сагъламвал хвейи ам и кIанивили 3 йисан чкадал 5 йисуз ина тунай. Ам цийи кIвалахдин чкадиз рекъе тваз вири хуьр атанай. Вилерал нагъв алачир садни

авачир.

КIцIар райондин КIуфоба хуьре дидедиз хъайи Наримана ина 8-синиф, гугъуьнлай Ширвановкадин юкъван мектеб тафаватлувилелди акъалтIарнай. Бакудин 2-нумрадин медтехникум яру дипломдалди куьтыгъна аскервиллиз фенай. Къве йисуз Ширвановкада ва Магъачкъалада фельдшервиле кIвалахна Дагъустандин Гъукуматдин Медицинадин Институтдик эчекIай ада яру дипломдалди анаг акъалтIарнай. Къве йисуз Хачмаза, гугъуьнлай КIцIар райондин Тигъиржал хуьре кIвалахнай. Вичин пешедал гзаф рикI

алай ам Самур поселокдин азарханадиз регъбервал гузвай 21 йисан къене инин патав гвай хуьрерин агъалийринни рикI алай касдиз элкъвенва. Вишералди инсанди Нариман гъахълу яз чпин хизандин духтур яз гысабзава. Гъавилляй са шумуд йис инлай вилик Нариман Османов «Азербайжан Республикадин лайихлу духтур» гъуьрметдин тIварцIиз лайихлу хъайила вирида сад хъыз, «и тIвар адаз дидедин нек хъыз гъалал я» лагъанай.

Вичин къени кылихрикай адан веледризни пай ганва. Бубади хъыз савадлувиле, зегъметдихъ ялзавай Перване, Мурад, Аида хъсан пешекарар я. КIуьд хтул ава адахъ. 3 лагъай велед дуньядиз атайла Мурада «адакай зи буба хътин къегъал хва хуьрай» лагъана вичин хцел Нариманан тIвар эцигна. Идалай хъсан алхиш женни?

Нариман Османован 60 яш хъанва лагъайла чун чIалахъ хъанач. Чина рагъ хуьрезвай гегъенш дуньякъатIунрин, къакъан руьгъдин инсан тир адаз и яш гуз жедач. Чна «Самур» газетдин чIехи дуст рикIин сидкъидай тебрикзава. Адаз шаддаказ, сагъдаказ хайибурун къула яргъи уьмуьр гъалун тIалабзава.

С.КЕРИМОВА

QUSARDA GÖRÜŞ

Йулун 7-дә АМЕА Фәлсәфә Институту Qusar Rayon İcra Hakimiyyəti ilə birgə institutun aparıcı elmi işçisi, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Yazıçılar və Jurnalistlər Birliklərinin üzvü, uzun illər respublikanın dövlət orqanlarında çalışmış Məmmədəğa Əhmədкәrim oğlu Sərdarovun elmi və ədəbi yaradıcılığına həsr edilmiş görüş keçirmişdir. Qusar rayonunun Heydər Əliyev Mərkəzində təşkil edilmiş tədbirdə Fəlsəfə İnstitutunun bir qrup alimi və rayon ictimaiyyətinin nümayəndələri iştirak etmişlər. Onlar ulu öndər Heydər Əliyevin abidəsi önünə gül dəstələri qoymuş, Məmmədəğa Sərdarovun kitablarının sərgisi ilə tanış olmuşlar.

Tədbirin əvvəlində Məmmədəğa Sərdarovun həyat və əmək fəaliyyətini əks etdirən videocarx nümayiş etdirilmişdir. YAP Siyası Şurasının üzvü, Qusar rayon təşkilatının sədri David İbramxəlilov, Fəlsəfə İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Eynulla Mədətli, ümumi işlər üzrə direktor müavini Qabil Camalov, institutun şöbə müdiri, fəlsəfə elmləri doktoru professor Əlikram Tağıyev, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Sənan Həsənov, fəlsəfə

üzrə fəlsəfə doktoru, şöbə müdiri Həbib Hüseynov, aparıcı elmi işçi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Əli İbrahimov, Bakı Slavyan Universitetinin dosenti Arzuman Əmirov, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin şöbə müdiri Mələhət Qəmbərova və Qusar rayon Heydər Əliyev Mərkəzinin direktoru Neva Abdurəhmanova çıxış edərək ömrünün müdriklik çağını yaşayan ziyalımızın maraqlı həyat yolunun gənclər üçün örnək olduğunu diqqətə çatdırmışlar.

Çıxışlardan sonra məktəblilər Məm-

mədəğa müəllimin şəirlərindən nümunələri əzbərdən söyləmişlər.

Sonra Məmmədəğa Sərdarov institutun rəhbərliyinə və Qusar Rayon İcra Hakimiyyətinə, habelə tədbirin təşkilində zəhməti olan hər bir kəsə təşəkkürünü bildirmiş, kitablarını mərkəzə hədiyyə etmiş və söylədiyi şəirləri ilə iştirakçılarda xoş ovqat yaratmışdır. Tədbirin sonunda Heydər Əliyev Mərkəzinə ailimlərimizin əsərləri hədiyyə edilmiş, belə

görüşlərin mütəmadi olaraq keçirilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır.

Kamran ŞAHİNOĞLU

KƏND DƏ "OXU GÜNÜ"

Qusar Rayon Mərkəzi Kitabxanasının təşkilatçılığı, Çiləgir və Urva kənd kitabxanalarının yaxından iştirakı ilə "Yay məktəbi" layihəsi çərçivəsində "Oxu günü" keçirilmişdir. Çiləgir kəndinin istirahət mərkəzində təşkil olunmuş bu tədbir çoxsaylı oxucular və kəndin qonaqları tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Kitablarn və kitabxanaların təbliğini, o cümlədən ailədə mütaliə vərdişlərinin yaranmasının vacibliyini önə çəkən bu tədbirdə açıq havada 10 mövzu üzrə 500-dən artıq kitab, jurnal və qəzet oxuculara təqdim olunmuşdur. Kitabsevərlər cay süfrəsi arxa-

sında mütaliə ilə məşğul olmuşlar. Bütün iştirakçılar evdə bişirilmiş şirniyyata qonaq edilmişdir.

Tədbirdə oxucular arasında şeir, rəqs və tapmacalar üzrə müsabiqələr, viktorinalar keçirilmiş, qaliblərə müxtəlif hədiyyələr verilmişdir. Mərkəzi kitabxananın uşaq şöbəsinin işçiləri tərəfindən nağıl saatı təşkil olunmuşdur.

Burada iştirak edən kənd oxucuları, kəndə istirahət edən Bakıdan və Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən gəlmiş insanlar, xarici ölkələrdən olan turistlər "Oxu günü"nü böyük maraqla qarşılamışlar. Tədbirdə çıxış edən mərkəzi kitabxananın direktoru Zahir Mustafayev, Xaçmaz Regional Mədəniyyət İdarəsinin Qusar rayonu üzrə nümayəndəsi David İbramxəlilov, Qusar RIH başçısının Urva kəndi üzrə nümayəndəsi Sövləd-

din İskəndərov, mərkəzi kitabxananın uşaq şöbəsinin müdiri Südəbə Baxışova müasir dövrdə elmin, təhsilin və ziyalılığın təbliğində kitabxanaların vacib rolunu qeyd etmişlər.

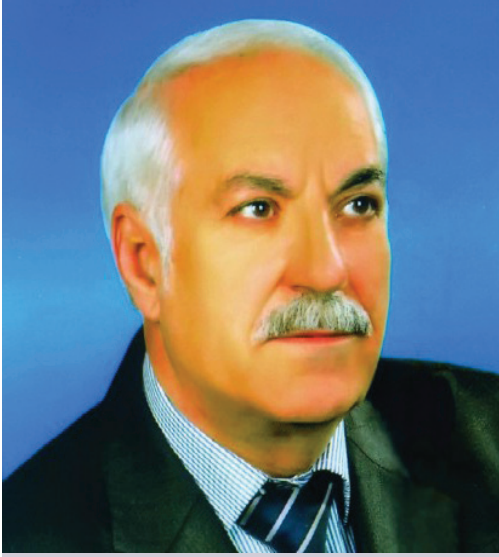
Oxu günü ərzində Çiləgir kənd kitabxanasına 18 nəfər yeni oxucu üzv yazılmışdır. Tədbirin təşkil olunmasına Çiləgir Kənd Diyarşünaslıq Klubunun rəhbəri Cavid Tahirov yaxından kömək göstərmişdir. Urva Kənd Folklor Evinin işçiləri də tədbirdə fəal iştirak etmişlər.

Leyla YUNUSOVA,
Qusar rayonu, Çiləgir kəndi

ХАЛКЪДИН ДАМАХ ТИР ШАИР

МУЪЗЕФФЕР МЕЛИКМАМЕДОВАН 70 ЙИС

Гъар гъилера къелемдив эгеч Iайла жуван 43 йисан журналист юлдаш Муъзеффер Меликмамедовакай макъала кхьин регъят хьиз жеда аз. Ада халкъ паталди акъван крар авунва хьи, са къиликай гъисабайтIа бес я лагъана фикирда. Ингъе вичикай ихтилатзавай кас гафунин халисан устад, зурба къелемэгъли, надир арифдар тирди фагъумайла адакай кхьин гзаф четин кар тирди хиве къада за, гъар са гаф вишира алицумна кхъена кIанзавайди къатIуда. Са кар ава хьи, вичин умуър къилияй-къилди хайи халкъдиз, дидед чIалаз къуллугъ авуниз, лезги поэзия, чи журналистика зурба эсерралди девлетлу авуниз, халкъдин тарихдин икъван гагъди малум тушир чинар ачухаруниз серф авунвай Муъзеффер Меликмамедовакай – къелем яракъдиз элкъурна датIана женгина авай къегъалдикай кхьин вич са бахт я.

1948-йисан 25-июлдиз Къуба райондин Дигагъ хуьре дидедиз хъайи Муъзеффер къетIен жуьредин аял тирди адан диде Эсмера ва буба Низамани къатIанай. 9 аял чIехи жезвай и чIехи хизандин вад лагъай аял тир Муъзефферан фагъумлувилел, салагъалувилел, чIехи-гъвечид чир хъунал, адетдин аялрилай тафаватлу яз рухсатсуз са карни тавунал, ктаб-дафтардал рикI хъунал хайибур, мукъва-къилияр вири мяггтел тир. Вад йиса аваз адаз кIел-кхьин чир хъанай. Вичин яшиндила чIехи тир адан амалар. Аялдин алакьунар фикирда къуна ам Къубадин цIийиз кардик кутунвай интернат мектебда эцигна адан буба Низам муаллимди.

Муъзеффера сад лагъай йикъалай инин муаллимар вичин хци зигиндивди рамна. Аялриз лагъайтIа, датIана ислягъвилехъ ялдай и гада пара кIандай. Интернат тафаватлувилелди акъалтIарай юкъуз адан муаллирин вирида сад хьиз хиве къунай:

– Чи интернатда кIелунин рекъай Муъзеффер Меликмамедовав къведай къвед лагъай аял хъанач.

Гъа икI, сад лагъайди хъун адан умуърдин чешнедиз элкъвена.

Адан мурад журналист хъун тир. Азербайжандин Гьукуматдин Университетдин журналистикадин факультетдиз къабул хъун патал пуд йисан кIвалахдин стаж герек яз акурла, ам КцIар райондин «Къизил Къусар» газетдин редакцияда кIвалахал акъвазна. Газетдин чинриз мукъвал-мукъвал адан лезги чIалал макъалаяр, ширир акъатзавай.

Са шумуд вацралай аскервиллиз феийи жегъилдин алакьунар ина фад винел акъатна. Ам Ленинграддин военный мухбирин мектебдиз кIелиз ракъурна. 1968-1970-йисара «Советский моряк», «Красная звезда» ва маса газетра вичин гзаф макъалаяр, очеркар, корреспонденцияр ва зарисовкаяр чап хъайи М.Меликмамедов аскервилай «Ленинграддин военный округдин виридалайнн хъсан мухбир» гьурметдин тIвар гваз хтана.

АГЪУ-дин журналистикадин факультетда кIелдайлаи ам сад лагъайди хъана. Ж.Жаббарлыдин тIварунихъ галай стипендиядиз лайихлу хъана, университет яру дипломдалди акъалтIарна. Азербайжандин КП-дин ЦК-дин «Совет кенди» газетда кIвалахал акъвазай адакай республикадин машгъур журналист хъана. Хци шириралди кхъей фельетонри ам вириниз сейли авуна. Ина кIвалахай 17 йисан къене ада журналистикадин рейд жанр вилик тухвана. Азербайжандин КП-дин ЦК-дин 1983-йисан февралдин пленумдал М.Меликмамедова регъбервал гузвай чарарин отделдин кIвалахдикай рахана. Им садрани тахъай хътин кар тир. Республикадин вири газетрин редакцияри

адан тежриба чирна, кардик кутун меслят акунай. 1983-йисуз адан «Газет ва халкъдин контроль» ктаб 10 агъзур тираждалди чап хъана.

«Къизил Къусар», «Советский моряк», «Совет кенди», «Гъеят», «Берегат», «Алпан» газетрин мухбирвиле, редактордин заместителвиле, редакторвиле, гъакIни «Самур» газетдин къилин редактордин заместителвиле кIвалахай йисара М.Меликмамедова 8500-далай гзаф макъалаяр, очеркар, эссеяр, репортажар, корреспонденцияр, фельетонар, зарисовкаяр чапдай акъудна. Журналистикадин рекъай М.Меликмамедов 2 медалдиз, Азербайжандин Журналистрин Союздин «Къизилдин къелем» ва эдебиятдин рекъай «Араз» премийриз лайихлу хъана.

2011-йисуз ада Дагъустан Республикадин «Шарвили» премия къачуна.

Азербайжандин гзаф журналистри гъахълу яз адаз чпин устад лугъуда, чеб адан шакIуртIар тирди хиве къада. Муъзеффер Меликмамедован гъакъиндай 120-дав агакъна макъалаяр чап хъанва, адакай са ктаб кхъенва. Шаирдин умуърдин рехъ ва яратмишунар Дагъустан Республикадин юкъван мектебрини институтра чирзава.

«Самур» газетди М.Меликмамедован умуърда къетIен чка къазва. И газетдин редактордин заместителвиле кIвалахзавай 22 йисан къене ада «Архиврин геле аваз», «Машгъур лезгийрикай чаз чизвачирбур» ва маса рубрикайрик кваз вишералди макъалаяр чапдай акъудна. И макъалайрин гъар сад са жавагъир яз гъисабиз жеда. Вучиз лагъайтIа абур и къелемэгълидин архивра феийи йикъарин, варцарин бегъер яз арадиз атанвайбур я.

VII-XIX виш йисарин лезги-алимрикайни шаиррикай Билисандай тир Гуьлгеран, Абдулрашид ибн Салигъ Лезгидин, Лезги Гъамдидин, СтIур Шихиман, Ибрагъим эфендидин, Мегъамед эфендидин, Жаруллагъ эфендидин, Эмиралли Тигъиржалвидин, Сулейман эфендидин, Исгъакъ эфенди Яргунвидин ва масабурин гъакъиндай ада кхъенвай макъалайрин гъарма сад са эсер я.

М.Меликмамедова урус чапхунчийрин

аксина женг чIугур Гъажи Али Аскер эфенди, Ханбутай бег Яргунви, ЦIехуьл Мелки, кузунви Агъа бег, муругъви Иляс бег, хъиливи Ярала, тIигъиржалви Рамазан, манкъулидхуьруьнви Абдурагъман, аваранви Малла Агъмед хътин кцIарви къагъриманрин къегъалвилер къелемдиз къачуна. Ада 26 йисуз ахтармишунар тухвана 1918-йисуз эрмени дашнакри ва большевикри Къуба уезддал вегъейла абурун аксина къегъалвилелди женг чIугур кцIарвийрин къагъриманвилерикай генани гегъеншдиз кхъена. И женгериз регъбервал гайи Муьгъубали эфенди Кузунви, Гъатем агъа ЧIакарви, Бекер Мегъералиев, Юсуф бег Абусаламбегов хътин къегъалар винел акъудна.

лирикадин ширир хъиз сатирадин эсерарни устадвилелди къелемдиз къачузвайди кIелдайбуруз субутна.

Вичин сатирадин эсерра девирдин тату-гайвилерни инсанрин ламатIвилер винел акъудзавай, усал инсанар гатазвай авторди халкъдихъ рехне кутазвай кимивилерихъ галаз женг тухун патал халкъдин фасагъатлу чIалакай, адан мисалрикай, ибарайрикай, ягъанатдин рангарикай устадвилелди мен-фят къачуна. Шаирдин чи аямдин тату-гайвилерикай кхъенвай «ЦIийи девран ялда им», «Демократия», «КIекIрен мехъер», «Цирим-цирим», «Царба» хътин сатирадин поэмайрихъ лезгивал квадарнавай, чи чIал, чи адетар чIурзавай, хайи халкъ негъзавай ксар тербия ийидай чIехи къуват ава. Адан гзаф ширир, гъакIни «Гележег», «Эрекъистан» хътин чпихъ чIехи пафос авай поэмаяр вичин ванцелди кхъенвай аудио-дискар эхиримжи йисара дуьньядин лезгийр яшамихъ жезвай гзаф уьлквейриз чкIанва ва автордиз машгъурвал гъанва.

Вичин шагъ эсер тир «Гъажи Давуд» ктабдин винел ада 27 йисуз кIвалахнава. XVIII виш йисарин къегъал лезги сердердин умуърдикайни ада халкъдин азадвал патал тухвай женгерикай ихтилатзавай и ктаб арадиз гъун патал М.Меликмамедова 764 тарихдин чешмедикай, XVIII-XX виш йисарин цIудралди авторрин малуматрикай, 840 архивдин документрикай менфят къачуна. Са шумуд йисан къене «Самур» газетдин кIелдайбурув чи къагъримандикай гзаф марагълу макъалаяр агакъарай авторди эхирни ам ктабдиз элкъурна 2012-йисуз азербайжан чIалалди Бакуда, 2016-йисуз урус чIалалди Магъачкъалада чапдай акъудна. Авайлаз лагъайтIа, им тарихдин илимрин докторвилин тIвар къачуноз лайихлу ктаб я.

М.Меликмамедов лезги чIалан илимдин месэлайрихъ галазни мукъувай машгъул жезва. КIелдайбуруз адан чIалан илимдин чара-чара хилериз талукъарнавай 150-дав агакъна макъалаяр малум я. Идалай гъейри ада чи чIалан къетIен месэлайриз талукъарнавай «Лезги чIалар» твар ганвай ктабни 2008-йисуз чапдай акъудна. Ктабда ономастикадин, лексикадин, этимологиядин ва диалектологиядин къетIен месэлайриз талукъ макъалаярни очеркар гъатнава. Авторди сифте яз лезги топонимар чирунин методика арадал гъизва, къуба наречие пуд диалектдикай ибарат тирди субутзава, лезги, табасаран, будугъ, къирицI ва хиналугъ чIаларин лексика, вишералди лезги гафарин диб чирзава. И ктабдай адаз филологиядин илимрин докторвилин тIвар къезва.

Муъзеффер Меликмамедован къетIенвал ам я хьи, квекай кхъейтIани, гъи жанрадиз гъил вегъейтIани вич халисан устад тирди субутзава. Гъавилияй ам вирида чIехи журналист, ялавлу шаир, зурба тарихчи, хъсан чIалан пешекар хъиз къабулнава. Вичин умуър четинвилера, дарвилера феийи, гъахъсузвилерал гзафни-гзаф дуьшуьш хъайи, гагъ-гагъ виче жуванбурун хъилер акъур и касдин са кардал гъейран тахъун мумкин туш – руьгъ гъамиша къакъанда хуьнал! ИкI хъаначиртIа адакай Муъзеффер жедачир. Муъзеффер гафунин мана араб чIалал «уфтан жедайди», «гъалиб къведайди» я.

«Самур» газетдин коллективдин ва кIелдайбурун тIварцелай за чи чIехи къелемэгълидиз адан 70 йисан юбилей му-баракзава. Адаз илгъамдин балкIандаллаз 100 йисан юбилей къейд авун, яратмишунрин женгина садрани галат тавун тIалабзава.

КАМАРВАН

ДАГЪЛАРИН КЪУЛА

Къебеле райондин, гьакӀни Азербайжандин иер ва къадим хуьрерикай тир, Чехи Къафкъаздин дагъларин цӀиргъина авай къацу дагъларин къула, гьуьлуьн дережадила 1150 метр къакъанвиле эӀя хъанвай Камарвандиз Тебиатди иервилер захавилелди ганва. Рагъ авай йикъара хуьрай Азербайжандин виридалайни къакъан дагъдин кукӀуш тир Базардуьзюь (4466 метр) лап мукъув гвай хъиз аквада. Куьруь рекъай тӀуз фейитӀа, инай гирведед къван 20 километр я. Руьстембоз (3527 м), Къачалкъая (2574 м) и хуьруьн чилерал ала. Нежер, Эр, Чарх, Венге ва маса са шумуд дагъ инин ярашух я. Шуьмер дагъ лагъайтӀа, абурукай чараз къилди хкаж хъанва. Картайра адан тӀвар гьалатӀ яз Къузгъункъая хъиз гьатнава. Къузгъункъая адалай гзаф аскӀанда ава. Камарвандин агъа къиле Камра, Ятых ва Венге вацӀари арадал гъанвай Бум вацӀ авахъзава. Им Туьрян вацӀун чапла хел я. Базардуьзюьдин синерай къил къачуна авахъзавай ятари къве патахъ пай хъана са къиле Шагънабат (КӀлар) вацӀ, мукъуь къиле Бум вацӀ арадал гъизва. 1500-2500 метр къван къакъанда авай, виш жуьредин цуькверив диганвай Эзмет, Гемре хътин яйлахар, дегъ чӀаварилай лекъер хъиз кичӀ тийижиз кукӀушра, рагарал уьмуьр гъализ вердиш хъанвай камарванвияр патал тек ризки къазанмишдай ваь, гьакӀни руьгъдин каш алуддай чкаяр я. Дагълар, къвалар, сувар, вацӀар, булахар галачиз яшамшиз жедач абурувай.

Камарвандин Чуьмче булах такурдаз хуьр акунвач лугъуз жедач. Бум вацӀун къер тирвал 5 км кефер патахъ фейила ви вилик къацу тул акъатда. Адан вини къиле авай тамув агакӀайла агъада, 150-200 метрдин аскӀанда чандик фул кутадай хътин кӀам ахъа жезва. Адан чапла патай Бум вацӀ авахъзава. ВацӀун са пад хенжелдив атӀанвай хътин къакъан къвал я. Эзмет яйлах и къвалан винел эӀя хъанва. Анлай анихъ дагълар я. Бум вацӀун эрчӀи къере авай хур мегъуьн, пипин, верхъин, ибришин, гьулдин ва маса тарарин къадим там я. 300-500 яшарин, къакъанвили цав атӀудай хътин тарарин гъар сад, на лугъуди, Тебиатдин са эсер я. Ихътин са тарцин кӀаникай шуьшур къачуна авахъзава Чуьмче булах. Шумуд виш йисар я ада вичин вилин нагъв хътин мишъ, къапкъайи яд захавилелди инсанриз гуз. Яйлахриз физ-хквезвайбуру инал ял ягъида, и булахдиз пӀирез хъиз икрамда.

Са береда инагар къалин тамар тир, винина 40 дережадин чимивал авайла и кӀама чандиз ахвайшвал гъидай серинвал жедай. Къебеледин мукъуь тамар хъиз инагни паркетдин цехер ахъайнавайбурун нефсинин къурбанд хъана. Гила и кӀаму ширзава инсан. Инин там акъван къери хъанва хъи, дагъдин хуран накъваривай селлериз таб гуз хъезмач. Садни аквада хъи ваз пагъливан хътин са тар селди кӀанай акъудна вацӀун къерехдиз хкадарна. Ихътин ругуд тар акуна заз а юкъуз къере.

Эхъ, селлери къе Камарвандиз иназдава. Хуьруьз виридалайни мукъвал дагъ тир КъачӀал дагъ къилий-къилди тамар тирвилей ада къвайи къвалар вири вичихъ кужумдай. А тамар амач лугъуз гила КъачӀал дагъдивайни хуьр селлерикай хуьз хъезмач. КъецӀил хъанвай и дагъдиз инсанри гила Гачал дагъ лугъузава.

Къвал къвайила инсанри кичӀ галаз Шуьмер дагъдиз килигда. Дегъ чӀавара анай селдин хура аваз шимерни къедавай. Гила

лагъайтӀа, селди вичихъ галаз неинки шим, гьакӀ чӀехи къванерни гъизва. Са шумуд варз инлай вилик къвайи селди хуьруьн магълейриз гайи къацӀ акурла рикӀ тӀар жедай.

ХУЬРУЬКАЙ БАЯНАР

Камарванвияр зегъметдал рикӀ алай, гъахъ кӀани, таб тийижир сая, дуьзена инсанар я. Абурун къегъалвилекай халкъдин арада гзаф риваятар ава. И хуьре къил хуьн, тек Тебиатдин ваь, гьакӀи инал вегъей патанбурун басрухрин хура акъвазун патал къегъалвал герек тир. А.А.Бакиханова вичин «Гуьлуьстани-Ирем» эсерда Камарвандай тӀуз Базардуьзюьдай Дагъустандин винел фивай Ирандин шагъ Надиран къушундин хура акъвазай камарванви Муртузакай малумат ганва. Къебеледин тӀвар-ван авай агъсакъал, Лезги Баба тӀварцӀелди ширар, поэмаяр кхъей Баба Бабаева вичин «Надир шагъ ва Муртузали» поэмада гъа

вакъийрикай гегъеншиз ихтилатнава.

«Камарван» гафуниз чара-чара авторри жуьреба-жуьре баянар ганва. М.Н.Несирлидин 1975-йисуз Бакуда чапдай акъуднавай «Азербайжан ССР-дин Шеки-Загатала зонадин агъалийрин яшайишдин кӀвалер (этнографиядин кӀвалах)» тӀвар ганвай ктабда Камарван хуьруьн агъалияр тахминан XVIII виш йисан эхирра Дагъустандай куьч хъанвайбуру я лагъана кхъенва. Хуьре авай юкъван виш йисариз талукъ сурарикай гуя камарванвийрихъ чирвилер авач. Са береда и чилер Бум хуьруьнбуру тир къван. Дагъустандай куьч хъана Камарванда бине кутур дагъвияр къелечияр тир. Чилерин винел бумвийринни камарванвийрин арада къал гъатна акур Комаров тӀвар алай са урус генералди и чилер дагъвийриз пишкеш яз вугана ва хуьруьн тӀварни гъа чӀавалай а касдиз гьуьрметдин лишан яз «Камарван» хъана къван.

М.С.Няметан 2001-йисуз Бакуда чап хъанвай «Корпус эпиграфических памятников Азербайджана» ктабдин 2 лагъай жилдина Къебеле райондин уьлкве чирдай музейда Камарвандин чӀанвай мискӀиндин цлакай жагъанвай са къванцикай ихтилат физва. Алимди малумат гузвайвал, гъа къванцел араб гъарфаралди кхъенва: «И Къемерийе тӀвар алай хуьр 1875-йисуз генерал Комарова кутунва ва адан гьуьрметдай хуьруьз «Къемерийе» тӀвар гана. МискӀин 1878-йисуз эцигнава. Адан устӀар нухави Салам я. Къванцел кхъенвайди къемерийеви Абдулкерим я».

И алимди ва маса авторри къейд авурвал, «Къемерийе» гафуну йисар алатунивай

«Камарван» форма къачунва къван.

Хуьруьн къуьзуьбуру, гьакӀни савадлу ксари и малумат гьакъикъатдив къазвачирди, а къван лагъайтӀа, къалпди я лугъузава. Абуру фагъумзавайвал, цлакай кхъинар алай къван жагъун ихтилатзавай чкадал, вацӀун къере хуьруьн мискӀин хъана лагъай чӀал туш. Лезги хуьрера мискӀинар хуьруьн вини къиле, къакъандал эцигдай адет ава. Агъана сурар кутада. Камарвандин къадим мискӀинни хуьруьн юкъвал, Челеби лугъудай магъледа хъанва. Адан амукъяар къени ама. Ина медресани кардик квай. Вичикай ихтилат физвай винел кхъинар алай къван алай са гъвадин кӀвал лагъайтӀа, сурарин къула авай, адакай тазиатдин мярекатра менфят къачузвай. Камарван гъинай, Къемерийе гъинай? Мецел гъиз четин и гаф и хуьрел илитӀун яраб нин акъулдиз атанатӀа? Комарован, я тахъайтӀа маса урусин? Белки фарсарин, я тахъайтӀа арабрин? Гъайиф къедавай

къаздин дяведин иштиракчи хъайи генерал Александр Комаров Дагъустан вилайтдин къушундин штабдин, гьуьгъуьнлай Дебентдин ва Къибле Дагъустандин военный штабдин къил хъанай. Адан гъевчи стха Виктор Комаров лагъайтӀа, 1880-йисуз Самур округдин къил тир. Акъвазвайвал, «урус генералди дагъвийриз хуьр багъишна ва идан гьуьрметдай хуьруьнбуру чпин хуьруьз Комарован ва я Къемерийе тӀвар гана» лагъай малумат гьакъикъатдив къадаиди туш.

Гъар са топонимдиз кутугай баян кӀвенкӀе гъа чкада уьмуьр гъалзавай халкъдин чӀала жагъурна кӀанзава. Гъавилий камарванвийрини и гафуниз чпин дидебубайрин малуматрал бинеламиш хъана «КӀамарин ван», «ван авай кӀам» хътин баян ганва. Къилий-къилди кӀамар, тӀулар, дереяр тир и макандив и тӀварцӀи акъван хъсандиз къазва хъи.

Камарвандин алатай виш йисара Докъузпара азад жемиятдихъ ва Къвед лагъай Ахтыпара хуьруьн жемиятдихъ галаз гъам майишатдин, гъамни мукъвавиле алакъяар хъайиди садазни сир туш. И кар Камарванда гьалтзавай Икъириар, Къурушар, КӀаркӀарар, Лгар, Мацар, Мискисар, Филискъар, Храхар, Чеперар, Чикискъар, Ялцугъар хътин тухумрини субутзава. А береда камарванвийри Базардуьзюьдин синерал къван кацайрив акъуднавай рекъерин, базардин чкайрин, чатуьханрин кумайрин, гьакӀни шуьмягълухрин амукъяар къедалди ама. Инин базарра камарванвийри кӀуртар, гъебейр, сумагар, хенжелар, майишатдин алатар маса гудай. Гъа и карди и хуьре хипехъанвал хъиз сеняткарвални вилик фенвайди къалурзава.

ДЕГЪ ГЕЛЕР

Гъар са чкадин халисан тарихар винел акъудиз анин дегъ сурари куьмек гуда. Камарван хуьруьн ирид чкадал ирид жуьредин дегъ сурар ала. Гьакъикъатда абур генани гзаф я. Ина мусурманар кучуднавай (къил къибледихъ элкъуьрна) накъвадин сурар хъиз, юкъван виш йисариз талукъ тир куьшуьдин сурар, катакомбаяр, къванцин къватӀияр гзаф ава. Бязи сурарай хуьруьнбуруз безекдин затӀар, пулар, яракъар, алатар жагъанва. Са шумуд йис инлай вилик къвайи юргъарилай къулукъ Бум вацӀун къере винел акъатай къуд мертебадин сурари и хуьруьхъ чӀехи тарихар авайди къалурзава. Ихътин сурар заз сад лагъай гъилера КӀлар райондин Тигъиржал хуьре, Тигъиржал вацӀун эрчӀи къере 1995-йисуз акунай. Къуд несилдин тарихар хвенвай и пак чка гурлу селди чукӀурнавай. Пешекарри гъа сурарал бинеламиш хъана хуьруьн яшар 3 агъзур йисалай виниз тирди баян авунай.

Камарванда гъа ихътин сурар ашкара хъун дуьшуьшдин кар туш. И лезги хуьр Къафкъаздин Албаниядин къадим меркез тир Къевеледивай вирини-вири 15 километр къван яргъа ава.

Тебиатдин вакъияр, иллаки селлер сеbeb яз хуьруь са шумудра вичин чка дегишарнава. Эхиримжи куьч хуьруьн яшлу инсанри чпин диде-бубайрин ихтилатрай рикӀел хвенва. Адан винелай вишни яхӀцӀурни цӀуд йисалай гзаф вахтар алатнава. А чӀавуз инай вацӀ авахъзавачир. Хуьр Бум вацӀун гилан къер алай чкадал кутунвай. ВацӀу тухвай и хуьруьн магълейра амай кӀвалерин амукъайри са береда инра къве гъвадин фириягъ кӀвалер хъайидан шагъидвалзава.

ПО СЛЕДАМ ПРЕДКОВ

Совершив пять лет назад велопоход на территории Кусарского района, мы решили повторить его и в этом году. На выбор маршрута повлияла статья Седагет Керимовой, опубликованная в одном из номеров газеты «Самур», где рассказывалось о печальной судьбе отдаленных деревень Кусарского района, находящихся на грани исчезновения. Решили поближе ознакомиться с этой проблемой.

9 июля, рано утром, мы – кардиоревматолог Фируддин Абдуллаев из Волгограда, его сын – челюстно-лицевой хирург из Москвы Кямил Абдуллаев, ангиохирург из Баку Чингиз Абдуллаев, инструктор по лыжному спорту и горный проводник Мовлюд Азизов из села Лаза стартовали из Кусаров в сторону Лазы, или Лацар, как называют его сами лезгины.

Проехав на велосипедах и пройдя часть маршрута по крутым подъемам протяженностью 36 км, любуясь прекрасными видами природы, достигли села Лаза, находящегося на высоте 1600 метров над уровнем моря. Остановились у Мовлюда, организовавшего наш прекрасный тур. Как же приятно было беседовать у мангала, пить чай из самовара, наблюдать за чарующей своей первозданной красотой природой.

Я обратил внимание на такой факт. В связи с тем, что туристические маршруты проходят через Лазу, село словно ожило, теперь отсюда не только не уезжают люди, а наоборот, строятся новые дома, отдельные домики для туристов. Вырос спрос к местным продуктам питания: меду, сыру, горным приправам, таким образом, заметно пополняется бюджет местного населения.

Далее мы получили согласие пограничников на маршрут второго дня похода, который оказался наиболее трудным. Стартовав с высоты 1600 метров мы поднялись до 2280 метров над уровнем моря. В

Силибире местный житель Натик любезно организовал нам обед.

Силибир – небольшое село, расположенное в живописном уголке посреди гор. Он входит в так называемые «штаты Судура». Всего таких небольших населенных пунктов 12, помимо самого Судура. В Силибире в настоящее время живут всего 7 семей, и только 2 из них остаются здесь постоянно, остальные же уезжают на зиму, перегоняя домашнюю скотину. В другом «штате Судура» – Арчане, нас ждал местный житель Бахадур. Он рассказал нам, что в настоящее время в Арчане проживает 8 семей, и лишь 3 из них постоянно.

С его слов, аналогичная ситуация во всех остальных «штатах» и в самом Судуре. Нет магазинов, нет медиков. В качестве топлива используют кизяк, другого нет. Условия проживания очень тяжелые. Приходится ежедневно от зари до зари заниматься тяжелым физическим трудом.

Практически каждый день на несколько часов отключается свет, газа здесь тоже нет, как и интернета. Много пустующих домов, видно, что годами в эти дома не ступала

нога человека.

Даже понимание того, что это есть последствия урбанизации, и никуда от этого деться, на душе все равно становится грустно. Ведь здесь каждый камень, каждый холм, каждый дом дышит историей. Здесь веками кипела жизнь, люди рождались, играли свадьбы, ходили друг к другу на мел, дружно оборонялись от врагов. Народ веками бережно хранил и передавал следующим поколениям обычаи, язык, культуру, уклад жизни. По моему убеждению, именно такие села являются островками нашей лезгинской цивилизации, где в наиболее неизменном виде она сохранилась.

Как же спасти эти «островки»? На мой взгляд одним из способов является организация туристических маршрутов, пролегающих через такие заброшенные села, привлечение иностранного капитала и местных бизнесменов, развитие инфраструктуры, дорог, энергоснабжения. Можно организовать в каждом из таких сел небольшие исторические музеи, привлекательные для туристов, тем более, что

материала для этого более чем достаточно. Можно организовать конные туристические походы. Конечно, нужно изучать историю этих сел, подготавливать грамотных экскурсоводов, проводников. Все это приведет к улучшению условий жизни местного населения, к большей привлекательности этих мест для постоянного жительства.

Лезгины придают домашнему очагу большое символическое значение. У нас есть глубочайшее по своему смыслу выражение благодарности «Ви кьула цай курай!» (Чтобы у тебя в очаге горел огонь). Очень хочется, чтобы над заброшенными домами в этих местах вновь заструился дым очагов.

На третий день, стартовав с утра из Арчана, проехав в общей сложности около 100 км, вечером мы добрались до Набрани. Продвигались медленно, любуясь природой родного края. По пути, в Ширвановке, к нам присоединились ЛОР-врач из Кусаров Низами Рустамов (наш командор), врач-хирург Рафик Мадатов, врач-анестезиолог Рафик Ханкишиев и строительный мастер Заур Салимов из Хачмаза.

В Набрани наш друг, полковник Шаир Рамалданов организовал нам прекрасный отдых на базе отдыха «Фламинго», где мы смогли насладиться купанием в теплых водах Каспия. Утром следующего дня мы отправились в обратный путь, и уже к вечеру достигли Кусаров. За четыре дня, проехав на велосипеде в общей сложности более 200 км, мы совершили небольшое «кругосветное путешествие» по территории Кусарского и Хачмазского районов.

Смертельно уставшие, но бесконечно счастливые мы разошлись, полные надежд на совершение новых походов.

Чингиз АБДУЛЛАЕВ,
врач-ангиохирург,
г.Баку

ЧИ МЕДЕНИЯТДИН КВАЛ

Манкьулдхуьряй чехи кьуллугьрал вуж эцигайтлани, хуьруьн майишатдин крарихь вуж гелкьвейтлани, райондин меркезда кьуллугьрал вуж алаз хьайитлани, абур вири медениятдихь ялдайбур, харусенятдиз кьимет гуз алакьдайбур, са гафуналди, яратмишунрал рикI алайбур жеда. Аял чIавуз жуваз ван хьайи: «Наруллагьан рикI куда хуьруьнвийрихь. Хуьруьн юкьвал гьихьтин медениятдин дарамат эцигиз тунватIа аку...», «Рзабега нагьакан крариз рехь гудач, хуьре кьайда-кьанун ава, ацукьун-кьарагун ава, чIехиди-гьевчиди ава...», – лугьудай гафар зи рикIел кьедалди алама. Алай вахтунда райондин крар кьилиз акьудзавай органдин векил тир Абдурагьман Манатилловани гзаф рикI ала медениятдал. Вичизни халкьдин манияр, баядар пара кIанда. Гьа икI, чи хуьре медениятдиз кьимет гуда элди. Зи ихтилатни хайи хуьруьн медениятдин кIваликай я.

Совет гьукумат тьукьур жедалди чи хуьре мискIин авайди тир. Болшевикар атайдалай кьулухь адакай клуб хьана. Гзаф йисара ина концерттар, ижласар, театрдин тамашаяр, маса мярекатар кьиле фена, кинояр кьалурна, сечкияр тешкилна. И дарамат уьцIуьзвайвилай, 60-70-йисара хуьре цийи медениятдин кIвал эцигун а вахтунда хуьруьн Азизбегован тIварунихь галай совхоздин директор хьайи Наруллагь Кьадимова хиве кьуна. Касди лагьайвални авуна. Адан регьбервилек кваз хуьре гзаф эцигунар кьилиз акьуднай. Н.Кьадимова эцигиз тур гьамбарханаяр, идарадин дараматар, гьаммар, фермаяр, хуьруьн майишатдихь галаз

алакьалу эцигунар мисал яз кьалуриз жеда. А касди акьван кIвалахар кьилиз акьуднай хьы, гилани адан тIвар хуьруьнбуру чехи гьуьрметдивди кьазва.

Совет гьукумат чикIайдалай кьулухь са кьадар эцигунар терг хьана. Ингье хуьруьн юкьвал алай медениятдин кIвалин иер дарамат манкьулдхуьруьнвийрин дамах яз амукьна. Гзаф хуьрерин даим дапIар алай клубрилай тафаватлу яз чи хуьруьн медениятдин кIвал са юкьузни агалайди туш. Суварин йикьбариз ина концерттар, тамашаяр кьиле тухуда.

Медениятдин кIвалин сифте регьберрикай сад хьайи Нурбала Эбиеван девирдани гьар вацра шад мярекатар тухудай ина. Са суварни концерт галачиз, сувариз талукьарнавай мярекат галачиз кьиле фидачир. Манкьулдхуьруьнвийри Самед Вургьунан «Вакиф» драма ахьтин шанкьунивди сегьнедал эцигнай хьы, исятдани кимел, межлисрал адакай рахазва.

Нурбала Эбиевахь галаз санал мад са

касди кIвалахзавай ина. Ам медениятдин крарин кьиле авай Гьейбет Уружов тир. И кьве касди кIвалахзавай вахтунда медениятдин кIвале «Дуствал» тIвар алай эстрададин ансамбль арадал атанай. Ансамблдин регьбер Гьабибулла Сеферова кларнетдал, Назим Манатилова гитарадал, Шагьбаз Гьажимурадова аккордеондал, Багьаддин Магьсимова чIехи далдамрал, Сердер Жабрайлова синтезатордал тамамарзавай макьамри маса хуьрерин агьалиярни чпихь ялнай. Ансамблдин репертуарда авайди хайи чIалал тьукьIуьрнавай, халкьдин руьгьдив кьезвай манияр тир. Алай вахтунда вичин гурлу ванцелди Манкьулдхуьруьн мелмежлисар рекье гузвай Вуькьар Султановни «Дуствал» ансамблди квай.

Са шумуд йис инлай вилик Бакудавай «Сувар» Лезги Манийринни Кьуьлерин Ансамбль илифнай Манкьулдхуьруьн. АцIанвай залда кьилий-кьилди гурлу капаралди кьиле фенай концерт. Эхирдай ансамблдин

регьбер, чи тIвар-ван авай кььираг Седакьет Керимовадиз гаф гайила ада лагьанай: – За и концерт вини дережада кьиле финиф, кь хуьруьн жемиятдин харусенятдал икьван рикI хьунухь авсиятда кь медениятдин кIвализ цийи пердеяр кьачуда.

Са тIмил вахтар алаатайла С.Керимовад хуьруьз пердейрин комплектар ракурнай. Алай вахтунда и пердейри медениятдин кIвалин сегьнедиз ва кабинетриз кутугай иервал гузва.

И вакьийрилай гзаф вахтар алатнава... Нурбала Эбиева дуьнья дегишарнава, Гьейбет Уружов пенсиядиз экьечIнава. Меденият кIвалин коллектив дегиш хьанва. Адаз алакьунар авай, рикI мурадлив ацIанвай са жегьилди – Элвин Мегьамедгьасанова регьбервал гузва. Фад-фад хуьруьн жегьилрихь, мектебдин аялрихь галаз санал лезги чIалал гьевчи тамашаяр, КВН-ар, концерттар тешкилзава Элвина. Вичелай алакьдайвал чи меденият, чи чIал хуьз алахьзава ам. И карда адаз меденият кIвалин кIвалахарар тир Фейзуллагь Хаметова, Рагьман Меликмамедова, Серия Ярметовади ва Кьизтамам Ярметовадини мукьувай куьмекар гузва.

Хайи хуьр... За дамахзава валди. Вучиз лагьайтIа вун шаирар тир Кесиб Абдуллагьан, Забит Ризванован, Медет Эрзиманован, Шихзада Веледован, манидар Физеммед Куругьлиеван, Дагьустандин лайихлу Чугвар Сейфеддин Сейфединован ватан я. Ништа, и хуьряй мад гьикьван кьегьал рухварая акьатдатIа!

Роза ГЬАЖИМУРАДОВА

РЕДАКЦИЯДИН МУГЪМАНАР

Са шумуд йисуз «Самур» газетдин редакцияда компютердин крар кыле тухвай, гила Дубайда чехи са компанида кваллахзавай Рашид Алимурадов вичин хизанни галаз и мукъвара чи редакциядиз илифна.

ЧИ ГАФАР

ЧИАТИ

Профессор Л.И.Жиркова им асул лезги гаф я лаганва. Адан халис мана «фу» я. Гъайванриз гун патал гъурун кланеркай, паларикай чрай фаз «чатI» лугъуда.

Бязи чалан алимри тестиктарзавайвал, лезгийри дегъ чавара фаз «чатI» лугъудай. Гуьгъуьнлай менфят къачузвай «фу» фарс чалай атанвайди я. Чна и гаф лугъуз гатунайла Дагъустандин халкъари «чатI» гафуникай менфят къачуна. Исятда аварри фаз «чед», лаквийри «ччатI» лугъуза.

ЧЕБРЕКЪАН

Чин дуьз чехи къванциз «Чебрекъан» лугъуда. Профессор Р.И.Гъайдарова къхъзвайвал, им чи чалан лап дегъ гафарикай сад я. Делилар: а) къдин чкадал къ хъунухъ. Им чи чалаз туьрк чаларин таьсир жедалди авай кар тир. Къ лезги чалаз туьрк чалай атайди я; б) «члеб хъун», «черб хъун» ва я «члепрун» виликдай «къин» гафунин синоним тир. (Агъ, вун члапрай! Яни вун кърай лагъай чал тир).

Чебрекъанар мейит кучудайла герек тир. Абуру сур туькьурдай материал тир; гила абуру сурун къванер лугъуза.

ЧИКЪ

Чи чалан алим Р.И.Гъайдарова и гафунихъ къве мана авай лагъана къхъенва: «а) кларас, мегъуьн таз гатана-гатана къурурна, ахпа чирагъ хъиз менфят къачудай затI; б) парча, ших, шал кукIвар жедайла ери амачиз къери хъун, гъалдай фин, гъал-гъал хъун (Адан шалвардин метIер чикъ хъанвай).»

Алимдин фикрдалди, лампа, иллаки электрик эквер акъатайдалай гъгъуьнлиз, гзаф маса гафар хъиз (писис, муртI, турч ва мсб.), «чикъ» гафуникайни менфят къачузвач. Халкъдин сиве хъун лагъайтIа, гаф вич чала амуьунин къилин шартI я.

ЦЕКЪ

Лезги чала «цекъ-цемеки», «цекъ-цверекI», «цекъ-къецIила» хътин гафар ава. Са бязи чалан пешекарри ибур дегиш хъанвай тавтологиядин ибарар я лугъуза. Гъакъкъатда акI туш. «Цекъ» гафунихъ лезги чала къилди мана ава: «лап». ИкI тирди чи машгъур алим профессор Р.И.Гъайдаровани 2005-йисуз Магъачкъалада чапдай акъудай вичин «Лезги чалан этимологиядиз гъахъун» ктабда «цекъ-къецIила» гафуниз баянар гудайла текстикъарзава. «Цекъ-къецIила» – яни лап къецIил.

Муькуь къве гафунизни ихътин баян гуз жеда. «Цемеки» лезгидалди «куьлуь къум» лагъай чал я. «Цекъ-цемеки» – «лап куьлуь къум». «ЦверекI» гъавадиз акъатдай цIун куьлуь клус я. «Цекъ-цверекI» гафунин «лап куьлуь цIун клус» хътин мана гузва.

«Лап» лезги чалаз гуьгъуьнлай атанвай гаф я. Вилик вахтара чна «цекъ» гафуникай къилди менфят къачузвай. И гаф чи чалай авар чалазни фенва. Алай вахтунда и чала авай «цекъ» гафунин «лап» хътин мана гузва.

ГЪУЪЛЕЛ КХЪЕЙ БАЯДАР

47 йисуз гъуьлерал алаз 20 йисуз са шумуд гимидин капитанвиле кваллахай аваранви Алимурад Аллагъвердиевахъ баядар туькьурдай алакьунарни авай. Хуьруьнбуру лугъузвайвал, адан аял чвалай гъуьлерал рикI алай. Садр муаллимди ни гъин пеше къядатIа чирун патал синифда жузун-къачузун кыле тухванай. Жуьреба-жуьре пешеяр хъягънай аялри. Тек са Алимурад чукъ тавуна секиндив акъвазнай. Эхирни муаллимди ви гъин пешедал рикI ала лагъана жузурла, Алимурада хияллуодакз жаваб ганай: «Заз гъуьлерал кваллахиз клан я. Зун гимидин капитан жеда.»

КцIар райондин Вурварин хуьруьн юкъван мектеб акъалтIарай чIавуз адан рикIе мад са эрзиман мурад авай. Вич дидедиз хъайи Аваран хуьрай са рушал рикI ацукънавай гададин. Иер, акъулуу ва камаллу Фирузади адан къарай атIанвай. Вири жегъилар хъиз, муьгъуьббатдин лувараллай Алимурад. Акъван бахтатар тир хъи. Гъар гъилера Фируза акурла, адахъ галаз гафарайла вири дуьнья вичиз гайиди хъиз жедай жегъилдиз. Кланивили лугъуз тежедай хътин къуват ганвай адаз. Вичин мураддив агакъун патал къваларни падиз гъазур тир. Муьгъуьббатди инсандиз гуда къван гуж вуч я?

Ингъе мураддив агакъун патал гуж-къуват тIимил я. Бахтни кланда. Хайибуруз чпин веледдин рикIин сир чир хъайила, чна ваз а руш къачудач лагъана бубади. Вучиз? Гзаф йисара жавабсуз амуькна и суал. «Техникумдик экечна клелин, белки клелна куьтягъдалди хуьтуьл жеди буба», – лагъана гадади. Гъа икI, са шумуд йис алатна, амма адан буба Элдар вичин гафунилай элячIнач. Хайибуру жегъилдиз патал хуьрай свас гъана...

Гзаф йисар алатнатIани, гададин рикIе сифте муьгъуьббатдин цIелхемар туьхвенач. 1937-йисуз дидедиз хъана, Вагандин Чехи дяведин йисара мектебда клелай, гъвечIизамаз чехи азиятар акур Алимурад умуьрди лигмарзавай. Са кап фак тамарзу хъайи, йикъаралди гишила амуькбай чIавар рикIел кхиз вичи-вичиз теселли гудай: «Рекъидалди сифте муьгъуьббат зи рикIелай алатдач. За жуван кланивилин риваят гъуьлериз акъайда. Абуру зи гъавурда акъун тавуна жеч.»

Гъа икI, Бакуда талукъ техникум ва курсар акъалтIарна гимнада кваллахиз эгечIна гада. Сифте яз 1958-йисуз «Тоувуз» тIвар ганвай балугъар къадай гимнада кваллахал акъвазна. Гададин викIегъвал, алакьунар, гъуьлуьн край хъсандиз къил акъудун акурла идарадин чIехибуру ам къилди балугъар къадай гимидин капитанвиле тайинарун къарардиз къачуна.

Вичел ихтибар авур цIийи везифади Алимурадан жавабдарвал генани артухарна. Дуьз 20 йисуз ада «Выгедга», «ЖМЗ» ва «Интул» тIварар ганвай гимийрин капитанвиле кваллахна. Идарадин чIехибуру адан кваллахикай гъамиша разивал авуна. Шумудни са тарифдин грамотаяр къачуна Алимурада. 2003-йисуз пенсиядиз экъечIна, 2005-йисалди кваллахай капитандин са къилихдикай инсанар къедалди разивилелди рахада. «Ам жуванбуру рикI алай къегъал тир», – луьгуда.

Ада гъин гимнада капитанвал авуртIа, гъадаз «лезгийрин гимин» лугъудай, вучиз лагъайтIа ина гзаф лезгийри кваллахдай. Адан гъвечIи стхади, къве хъин буба, умун къилихрин инсан тир Акиф Алимурадова, Тигъирвиар тир Къудрата, Керима, Сергя, хачмазви Эмира ва маса лезгийри гзаф йисара Алимурадахъ галаз санал кваллахна. Лезгийр авай коллективди лагъайтIа, гъамиша ва виринна агалкъунар къазанмишда. Абуру зегъметдал гзаф рикI алай инсанар я.

Вичихъ са хвани къве руш авай Алимурада неинки гъабурун, гъакI вичин вири мукъва-къилийрин, хуьруьнбурун къай-гъуни чIугвадай. Вирибуруз куьмекдин гъил яргъи ийидай ада. Сивяй акъатай гафунин иеси тир кас. Гъавилай 2006-йисуз

вичин дуьнья дегишарайла инсанри адан гъайиф чIугунай. «Гзаф къегъал кас квалдарна чна», – лагъанай.

Са аваранви дустуни заз Алимурадан са алакьуникай ихтилатна: «Вичин сифте муьгъуьббатди адаз акъван эсер авунай хъи, касдивай Фируза саклани рикIелай алудиз жезвачир. Гъуьлел ял ягъидай чIавара ада Фируза рикIел алаз баядар теснифдай. Гагъ-гагъ гимидин къилел майдандал акъвазна вичин баядар Каспи гъуьлуьз клелдай. Гзаф хъсан чIалар авай адахъ.»

Алимурада вичин баядар чIехи са дафтарда кхъидай. Дафтардин винел пуд гаф къхъенвай: «Гъуьлел кхъей баядар». Гуьгъуьнлай а дафтар вутI хъанатIа заз чидач. Амма ада туькьурдай бендерикай са шумуд зи рикIел алама.»

А баядрикай са шумуд хуралай клелун тIалабна за дустунивай. КIелна ада. ХупI хъсан чIалар тир:

*Вили гъуьл хъиз юзава рикI,
Секин тежер леле ала.
Заз кланиди несиб хъанач,
ГъикI акъудин умуьр гила?*

*Вили гъуьлуьн леле аку,
Зи гимидихъ юзазавай.
Гъинва ви яр луьгуьз завай,
Кланиди, вун жузазава.*

*Аваранви Алимурад –
Гъуьлел алаз ашкъид кайи.
Ваз вуч луьгун, къатIна мурад
Чаравилиз муьтIугъ хъайи.*

Дустуни хуралай и баядар клелайла зун шерзум хъана. Дерин гъуьлуьзни пехъи лезгийри муьтIугъ тахъай дагъ хътин лезгийри чаравилиз гъикI муьтIугъ хъанатIа лугъуз фагъумна за. Ингъе рикIи гъалаб къачуна: «Ваь, ам муьтIугъ хъанач. Ада умуьрдин эхирдалди сифте муьгъуьббат вичин рикIе хвена. Вичин дердер куз-хъукъуз гъуьлуьз ахъайна, дафтардиз куьчарна. Кланивилин гъиссериз вафалу яз амуькна къегъал лезгийри. Гъавилай садрани инсанрин рикIелай алатдач капитан Алимурад Аллагъвердиев. Гафар пара чидай, шаирдин рикI авай аваранвийрикай тир ада гъуьлерал кхъей баядарни халкъдин меце гъатда.»

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

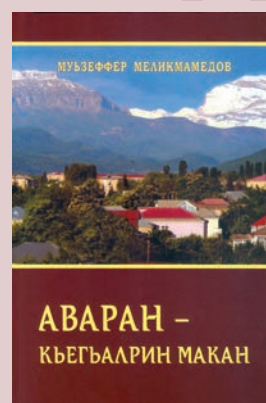
ФАГЪУМИЗ ТАДАЙ КТАБ

И йикъара Бакудин «Азербайжан» чапханади тIвар-ван авай шаир, журналист, тарихчи ва чIалан пешекар Муьзеффер Меликмамедован «Аваран – къегъалрин макан» тIвар ганвай ктаб чапдай акъуднава. Ранглуз, цIалцIам чараралди туькьурнавай, гъасятда клелдайбур вичихъ ялдай и кIватIал автордин 22 лагъай ктаб я. Ктабдин редактор Седакъет Керимова я.

Хуьрерикай къилди ктабар кхъин са акъван регъят кар туш. Гъар са хуьруьхъ вичин тарихар, вичин къетIенвилер аватIани, абуру винел акъудун, архиврай герек тир къван материалар жагъурун четин я. КIелдайбур вичихъ ялдай марагълу ктаб кхъин патал лагъайтIа, тарихдин делилрихъ гелкъвена кланзава. Ингъе гъикъван четин ятIани, чи хуьрерикай къилди ктабар кхъин важибулу я. Вучиз лагъайтIа гзаф лезгийри хуьрерихъ виш йисарин, гъатта агъзур йисарин тарихар ава.

Арабрин географ Йакъут ибн Абдуллагъ ар-Руми ал-Гъамавиди (1179-1229) вичин «Муджам ал-Булдан» («Уьлквейрин алфавитдалди сиягъ») тIвар ганвай географиядин гафарганда лезгийри хуьрерин тIварарни къунва. Ада лугъузвай чIехи ва къадим хуьрерикай сад Аваран тир. Гила

ам алай чкадал къведра хуьр эцигнай ва а хуьрерихъ виш йисарин тарихар авай. М.Меликмамедова гъам и делилар, гъамни аваранви ватанперес, къегъал карчи Ф е т у л л а гъ Алимурадован тIалабун фикирда къуна и хуьруькбай къилди ктаб кхъин къетIна. Ирид йисуз архиврихъ гелкъвена гзаф тарихар, шумудни са аваранви къагъриманар, алимар ва шаирар винел акъудна. Абурун арада XIV виш йисара чапхунчийрихъ галаз женг чIугур Лезгийри Гъамди, XVIII йисара Надир шагъдин къефле кукIварай Абдуллагъ, чIехи керетIрин кыле аваз Имам Шамилаз куьмек гайи Сулейман эфенди, Малла Агъмед, XX виш йисарин эвелра урус чапхунчийрихъ галаз женг чIугур машгъур къачагъ Абдулманаф Абдулкеримов, 1918-йисуз эрмени дашнакарни большевикар кукIварай Гъажи Шейда хътин

къагъриманар, XVIII виш йисарин зурба алимар Малла Къурбан Аварани, Фетали хандин къилин меслятчи ва везир хъайи машгъур шаир ва алим Абдулкерим эфенди ва маса сейли камалэгълийр ава.

Юкъван виш йисара, Лезгистан женгерин майдандиз элкъвей вахтунда чи гзаф алимар ва шаирар гъиле яракъ къаз мажбур хъанай. Месела, Къизил Ордадин меркез тир Сарай-Беркеда алим ва шаир хъиз сейли хъайи Лезгийри Гъамди лезгийри агудна гагъ хулагийрин, гагъни монголрин къушунрихъ галаз женг чIугунай. Ватан гъар са къуьнилай вине къур аваранви шаирар ва алимар чIехи ватанпересар тир. Гъавилай Абдулкерим эфендиди Туьркияда клелдай вахтунда Гъелеб шегъердин къазивиле кваллахзавай стIурви Ибрагъим эфендидиз ракъурай чарче кхъенай:

*Девирар залан я, умуьрар куьруь,
Луьгумир хайибуру зи рикIел алач.
Гъурбатдин диганвай женнетар вири,
Ватандин чIанвай са къванцихъ галач.*

Ихътин ватанпересрикай къхъенвай и ктаб мукъуфдивди клела. Бубайри хвейи ватандин чIанвай къванерни, пайи-паяр хъанвай накъвар хуьникай фагъумиз тада ада вав, клелдайди!

Гуьлхар ГУЪЛИЕВА

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

ТАРИХДИН ЧИНАЙ

ЧИ АЯЛРИ ГЪИКИ КІЕЛНАЙ?

Лакзандин (Лезгистандин) килин шегерда чѐхи везир Низам ал-Мулк ал-Гъасан ибн Али Исгъакъа эцигиз тур вириниз сейли медресада мударрисар (муаллимар) ва факигъар (къанундин тарсар гузвайбур) ава. Ина абуру аялриз лезги чѐлаз элкъурнавай ал-Музанидин «Мухтасар» ктабдай ва имам аш-Шафииндин ктабдай тарсар гузва...

И медресада аялри шариятдин къанунар, ахлакъдин къайдаяр, гъакІни Къуръан хуралай кѐлиз чирзава. Идалай

гъейри абуруз тарихдин, географиядин ва математикадин илимкайни чирвилер гузва. Хъсан кѐлзавай аялар кѐлун давамарун патал халифатдин къилин шегерриз ракъурзава.

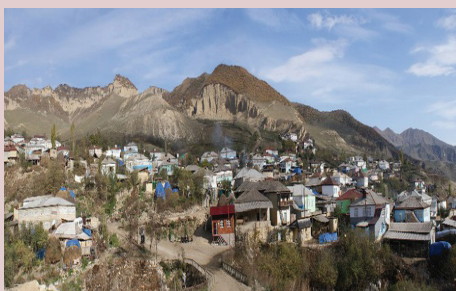
XIII виш йисарин араб космограф Зекерия ал-Къазвининдин «Ульквейрин гъумбетар» ктабдай.

Кузуниз атайла зун пагъ атІана амукъна. И чѐхи дагъдин хуьре вишелей гзаф квалер ава. Квалер са жергеда эцигнава, куъчяр дуъзбур я. Хуьре мискІин, мектеб ва са шумуд цин регъв ава. Зун мектебдихъ галаз марагълу хъана. Ина тарс гузвай лезги эфендиди (Мугъгъубали эфендиди) зун хъсандиз къабулна. Ам акунар авай гзаф савадлу кас я. Адаз са шумуд чѐл - татар (азербайжан), араб, фарс, туьрк ва урус чѐлар чизвай.

Мектебдин чилиз халичаяр экІянавай.

Цлал къве шикил алай. Шамилан урусрихъ галаз женг ва урусринни туьркверин дѐве къалурзавай шикилар. Эфендидиз аялрин арада чѐхи гъурмет авайди гъасятда чир жеда. Ада диндин тарсарилай гъейри математикадин, географиядин, логикадин, араб ва урус чѐларин тарсарни гузвай. Аялри и предметар ва чѐлар гъевесдалди чирзавай. Абуру кѐлунал гзаф рикІ алайбур тир.

Курсант Бедел Гъажиеван къейдерай. «Ежегодник» №2, Баку, 1902. Ч.75

“Сувар” Лезги Халкъдин Манийринни Къуьлерин Ансамблдин гъевчІи маничи Омар Наджафова студияда цїийи мани къхизва.

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ДЕРБЕНТДИН ДЕГЪ ТІВАРАР

Къафкъаздин виридалайни дегъ шегеррикай тир Дербентдал тарихда шумудни са тІвар хъана. Мугъаммад Аваби Акташиди XVI-XVII виш йисара IX-X йисарин араб ва фарс тарихчийрин эсеррикай, гъакІни а девирдин хроникайрикай менфят къачуна къхенвай вичин «Дербентнаме» эсерда къалурнавайвал, Дербентдиз Дагъустандин халкъари чпин тІварар ганай. Аварри ва даргийри адаз Чулли, Чурул, лезги чѐлан группадик акатзавай халкъари Цали лагъанай. Эхиримжиди «цал» хътин мана гузвай гаф я.

Лезгийри Дербентдиз Къевардилай гъейри Цални лугъузвай. Чи бубайри шегердал Цал тІвар Дербентдин кѐледихъ галай, Къафкъазда вичелей чѐхиди авачир цал фикирда къуна эцигнай.

ТІВАРАР САД ХЪТИН ХУЬРЕР

Чи чѐлан группадик акатзавай табасаран чѐл диде чѐл тир лезги чѐлакай арадиз атанвайди са бязи хуьрерин тІварарини субутзава. Месела: а) Целегуьн (лезги хуьр) ва Целегуьн (табасаран хуьр); б) Бахцугъ, Ахниг (лезги хуьрер) ва Бахнигъ, Ахнигъ (табасаран хуьрер); в) КІутІул (лезги хуьр) ва КІутІул (табасаран хуьр); г) Хипеж (лезги хуьр) ва Хилипенджак (табасаран хуьр); д) ЦинитІ (лезги хуьр), ТинитІ (табасаран хуьр) ва мсб.

Мад са делил. Археологри лугъузвайвал, сад хътин тІварар алай лезги хуьрер табасаран хуьрерилай къадим я. Маса чкайра цїийи хуьрерин бине кутадайла куьгъне хуьруьн тІвар эцигун лезгийрин адет тир. Гъавилай чахъ тІварар сад хътин гзаф хуьрер ава.

Садра са кас вичин лам маса гун патал базардиз фена. Са сят алатна, къве сят алатна, югъ няни хъана, лам къачудайди хъанач. Са герендилай касдив къуьнел къацу хурлинкІ алай са къуьзек агатна:

– Гъикъван чѐв я за вун вилив хуьз.

И лам вавай садани къачудайди туш, ша вуна ам заз багъиша.

– Лам маса гана къве шешел гъур къачуз кІанзавай заз. КІвале сарак кутадай затІни авач.

– Ви гъилера гуж, чанда такъат ава. Вуна жуваз са чара аквада. Зун лагъайтІа, къуьзуь я, физвай рехъни яргъал. Вуна лам заз ганайтІа за пар ялдачир, адан далудал эцигдай.

Язух атана касдив къуьзекан. Вичин лам адаз гана лагъана:

– Ламраз хъсандиз иесивал ая. Ам ви бакарда аквада.

Кас хъфидайла, къуьзека ам аквазарна:

– Вун къени инсан я, тийижир садан чѐлахъ хъана адаз хъсанвал авуна. Гъавилай са хъсанвални за ваз ийин. Зи къуьнеллайди адетдин хурлинкІ туш. Гъида таб рахайтІа, ада ваз хабар гуда. Яхъ ам жуван къуьнел, хъвач кІвализ. Амай кІвалахар дуъз жедайди я.

Касди къуьзуьда лагъайвал авуна. Йиф алукънавай. Яргъи къуз кІвачел хъайи кас гишила гъилерай фенвай. Вичин са хванахвадин кІвалин патавай алатдайла рад ртал элкъевзвай касди кІвалин рак гатана.

– Вуж я и чѐлуз атанвайди? – жузуна кІвалин иесиди.

– Я хванахва, ваз зун чир хъаначни? Рехъ фена галатнава зун. Са геренда ял ягъиз кІанзава.

Хванахвади рак ахъайна.

– Вуна хурлинкІ вучиз къуьнел къунва? – жузуна кІвалин иесиди.

– Ам адетдин хурлинкІ туш, таб рахазвайбурун къалум я.

Адан гафарин чѐлахъ тахъай кІва-

лин иеси ван алаз хуьрена.

Каша касдив тади гузвай. Вичиз ина недай затІ тагудайдан гъавурда акурла ада регъуьвал рикѐлей алудна лагъана:

– Са кап фуни са гъвел ниси хъанайта недай за.

– Эхъ, хъсан жедай. Ингъе чи хъра фу чразмач, калини нек гузмач. Гишила ахварай нисинихъ къарагъзвайди я чун.

И гафар ван хъайила хурлинкІди вичин шуькІуь тум юзурна касдин япал са вуч ятІани кушкучна.

– Вуна таб рахазва гъа, хванахва!

ЛАМ ГАЙИ КЪИСА

МАХ

Ада зи япал лагъана хъи, куь кІвалай циклендин ни къевеза.

КІвалин иесидиз гъекъ акъатна:

– Чна къе циклен чранвай, ингъе тІуьна куьтягна.

ХурлинкІди касдив мад вуч ятІани лагъана.

– ХурлинкІди шкъакъвал мийир, хъран къене чуьнуьхарнавай циклендикай са кІус це лугъузва.

И гафар ван хъайи кІвалин иесидин рангар атІана. Ада циклен гъана суфрадал эцигна. Са кІус тІуьна кефи-

яр къумбар хъайи касди лагъана:

– Я хванахва, вун чиниз илифайла зи къариди чаз чрай афарар рикѐл аламани? Гъабуркай кІандай исятда, патавни къайи тугъ.

– Эхъ, хъанайтІа зани недай.

ХурлинкІди мадни касдин япал кушкучна. КІвалин иесидиз килигна касди лагъана:

– Вун вучиз таб рахазва? Афарар дакІардал, синийрин къулухъ чуьнуьхарнава лугъузва хурлинкІди.

Гила абурун вилик афарарни къайи тугъ атана. Кичѐла лугъудай гаф жагъин тийиз амай кІвалин иеси мугъманар мус хъфидатІа лугъуз кІвач алтадиз авай.

ТІуьна - хъва - на кефир къумбар хъайила кас хъфиз газур хъана. Им акур кІвалин иесиди хвешила лагъана:

– Са верч къанни авач хъи, рекъе недайвал вав вугун.

ХурлинкІди мад касдин япал кушкучна. Касди вичин шкъакъ хванахвадиз килигна лагъана:

– ХурлинкІди заз лугъузва хъи, вуна къуншидин салай чуьнуьхай верч чрана тунва. Ада фена вичи къуншидиз хабар гуда лугъузва.

Къуншиди вичиз дуван къуникай кичѐ хъайи кІвалин иесиди касдив минетна:

– Вуч кІандатІани ая, анжах къуншидиз хабар гумир. За ваз къве шешел гъуьрни гуда, абур ялдай са ламни.

– Вуна лагъайвал хуьрай, хванахва. Пара къван сагърай вун. Чи патариз атайтІа чи кІвализни илиф, – лагъана шешелар ламран далудал вегъена хъфена кас вичин кІвализ.

Гъа икІ, ада къуьзуьдаз авур хъсанвал вичихъ хтана. Шкъакъ хванахвади лагъайтІа, гъа йикъалай таб рахунилай гъил къачуна.

АЗИЗРИН Севда

КАМАРВАН

(Эвел газетдин 4-чина)

«Агъа хуър» лугъзвай и чкада ичин, шабалтдин, керецдин багъларин гелер гилани ама. «Вини хуър» лагъайтла, хуърувай 2 км кефер пата, вацун эрчи пата авай.

Гилан Камарван хуърун Челеби лугъдай магъледа мисклин-медреса авай. Агъмед юзбашидин къакъан квалер парабурун рикел алама. Абуру эцигдайла Шеки, Гуьйчай ва маса чкайрай 10 араба какаяр гъана абурун къиб киреждик какадарна менфят къачунай лугъз ихтилатда хуърунбуру. Ина гзаф агъалияр яшамиш хъайиди, абурун арада келай инсанар гзаф хъайиди хуърун къувъзбуру фад-фад мецел гъида.

КОММУНИЗМДИН ХУЪР

Камарвандин цуьк акъудай вахтар советрин девир – инин «Баки фегълеси» колхоздин Социализмдин Зегъметдин Игит Эшреф Алимиевдин регъбервал гайи 1954-1967-йисар тир. 13 йисан къене Камарванда тухвай эцигунар, ана къиле феи абадвилер вири республикада тай авачирбур тир. Ина эцигай къве мер-

тебадин мектебдихь биологиядин, химиядин, физикадин лабораторияр авай. И мектеб 1991-йисуз цай куна кайила виридаз келелай эсернай. Камарвандин шегъердив къведай азарханада вири пешейрин духтурри кваллахзавай. Хуъре хкажнавай 500 чкадин зал авай медениятдин квалер къведайди республикада авачир. Ана фад-фад Азербайжандин, гъакни Дагъстандин сейли артистрин концертар къиле фидай. Ина гъамам кардик кутунвай, канализация члугунвай, рекъериз асфалт ягъанвай. Колхоздин идарадин, почтадин акунри рикел ахъайзавай. Абурун къвалал парк кутунвай.

Бакуда XX виш йисан эвелра бургъра нафтди фонтан авурла Камарванда къавариз киреж ягъанвай квалер майдандиз атанай. И кар фикирда къуна Э.Алимиевдин хуъре киреждик цех кардик кутунай. Са тимили вахтундилай ина къавуз киреж ягъанвачир са квални амачир. Гъа и карди Камарвандин лугъз тежедай хътин иервал гузвай.

Камарванда республикадин са райондани авачир хътин «Алимиев квал» твар алай мугъманхана хкажнавай. Ана республикадин твар-ван авай

алимри, хъйрагри ял ягъидай. Абурукай садни иниз фад-фад илифдай Мирзе Ибрагимов тир. Адан «Чехи даях» эсерда авай колхоздин седри Руьстеман образдин прототип Эшреф тир лугъуда. А йисара ина хуърун майишат, иллаки малдарвал вилик фенвай, инсанрин дуланажагъ хъсан хъанвай. Миллионер колхоз хъиз Камарван тек Азербайжандиз ваъ, вири СССР-диз машгъур тир.

Камарванвийри ихтилатзавайвал, эцигунрихь, абадвилерихь, цийивилерихь ялзавай Эшреф Алимиевдин 1967-йисуз кваллахалай алудайдалай къулхъ хуърун вилик финни акъваз хъана. Гила хуърунбуру фад-фад а чавар рикел хкиз «Чаз коммунизмдин хуървилералди акурд я» лугъуза.

Алай вахтунда камарванвийри Къебеле райондин меркезда, инин Шефилли, Эмили, Чархана, Гъажаллы, Мыхлыкьовах, Мирзебейли, Чухур Къебеле, Овчулу, Шамлы, Ниж, Имамлы хуърера, Агъдаш, Гуьйчай, Куьрдемир, Зердаб районра, Генже, Мингечевир, Сумгаит ва Баку шегъерра яшамиш жезва. Россиядин гзаф шегъерра камарванвийри къилди магълеяр кутунва.

Седакъет КЕРИМОВА

ГАФАРТАН

Къебеле райондин
Камарван хуърун нугъатдай

Цуьдруьяр	– пурнияр
Мет	– гъвечи тлул, тала
Кан	– пун
Хине фу	– шаклукла
Тилих	– тили фу
Син сувар	– сив хуьнин сувар
Гъач	– эчи
Стлам	– рагъалаг, гъаргъалаг
Жебел	– гуьжет
Хуърунжув	– хуърэгли
Чыры	– гзаф рагъул (яд)
Къач	– балдургъандин гевде
Пек-пачур	– куьгъне пекер
Арчан	– ёлка
Хиритил	– нуьк
Цегърибан	– лилибан
Гугуртан	– мере
Шиклик	– жикли
Хая	– диде
Дыдаш	– буба
Къадгъанун	– бахтлу хъун
Мичер	– хъчар
Ав	– ун, эхъ
Свасдиде	– имид паб
Мете	– рухсат
Паъ	– пуна, алачух
Къалтлы	– са тимили чехи хъанвай гада аял
Ругул килер	– итимар
Негъ девир	– дегъ девир

ХЪСАН ЖАБАРАР АЛАМАТДИН МЕХЪЕР ДУЪНЪЯДИЗ СЕЙЛИ ХЪАНВА

Туркиядин Килис аялагъдай тир, Сириядин сергъятдин муькъв яшамиш жезвай Фетуллагъа вичин мехъерик Туркиядиз катиз мажбур хъанвай 4 агъзур сириявидиз теклифна. Чамран буба Алиди вичин хчин фикир хъсандиз къабулна. Фетуллагъан свас Эсра пагъ атлана амай. Адаз чамран регъимлувиликай гзаф хуш атана. Абуру къведани катиз мажбур хъайибуруз, иллаки аялриз къилди къуллугъ авуна.

Алааматдин мехъерик атанвайбуруз тлуьн-хъун агакъарун патал къилди инсанар къуна. Тлуьнар пайзавайбуруз чамрани суса чпи регъбервал гана.

Им рикелай тефир мехъер хъана. Фетуллагъа ва Эсради вири дуьньядиз регъимлувилин чешне къалурна.

Вичин 19 йис тир китаивистудент Се Сюй гила вири дуьньядиз сейли хъанва. 3 йис я ада органар зайиф хъуникай азият члугъзвай, вичивай къекъевез тежезвай Чжан Чиназ лугъз тежедай хътин куьмекар гуз. Куьмекар лагъайтла, садни къвед туш: начагъ дуст институтдиз тухуз-хкин, тарсар чириз куьмек гун, адаз хуьрек гъазурун, адан пекер чуьхуьн ва мсб.

Пуд йис я Седи вичин заланвал 70 кило тир Чжан килуал къуна квалей институтдиз тухуз. Седи гъафтада 12 гъилера, са йисан къене 200 юкъуз и кваллах къилиз акъудзава.

Институтда авай члавузни Се Сюй Чжан Чинан куьмекдив агакъзава, ам кабинетдай кабинетдиз, ктабханадиз, хуьрекханадиз тухуза. Седин куьмек гун себеб яз Чжана садрани тарсар ахъайзава, ам кваленквалечи я, тарсарай вадар къачузва.

Гила къве дустунилай маса студентрини чешне къачузва. Абурукай вири дуьньядин сайтари ва газетри хъизва.

АГЪЗУР ХУЪРУЪЗ ЯД

Къурагъвили Гъиндистандин хуърун майишатдик гзаф зарар хклуьрзава. Яд авачир-вилай гъвечи хуърерин агъалийривай бегъер къачуз жезвач. И татугайвал арадай акъудун паталди яргъал хуърерикай сада яшамиш жезвай Раджендра Сингха вичин уьмуьрдин 20 йис серфна. Ада дегъ девирра Гъиндистандин агъалийри марфарин ятар гъик хуъзвайтла ва абурукай гъик менфят къачузвайтла чирна.

Вичин проектда Сингха марфарин

ятар квалтдай гилан технологиядикай менфяткъачунва. Накъвадин къантлрикай бандар къуна махсус жуьредин цин

гъамбарханаяр арадал гъайи ада, 1500 йис инлай виликан тежриба кардик кутунва. И тежрибади адаз марфадин ятарикай хуърун майишатда гегъеншидиз менфят къачудай мумкинвал гузва.

Алатай 20 йисан къене Сингха вичин алахъунралди 1000 хуъруз яд вахканва. Сингхан проектдив къадайвал, 1985-2007-йисара 1068

хуъре 8600 цин махсус гъамбарханаяр арадал гъанва. Журналистри адаз «Гъиндистандин цин кас» твар ганва.

Кцларвийрин, гъакни иниз илифзавай мугъманрин рикел алай чка я «Хидир» твар алай ресторан. Ина Хидиран хизанди инсанриз риклин сидкъидай къуллугъ ийида, абуруз лезгийрин цун кваллин тлуьнрин алааматар къалурда. Илифайбуруз хайибуруз хъиз мез-гъвел авун, ресторанда кваллахзавай жегъилри виклегъвал акурла, иниз садра атайбуруз мад гъилера хквез клан жеда.

САМУР

Баъ редактор
Сэдакъет КЭРИМОВА

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
"Azərbaycan" nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
26233080000
"Kapital bank"ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat
və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınıb.

Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 2245
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunmuşdur.